

РЕЦЕНЗИЯ

АГРАРЕН УНИВЕРСИТЕТ гр. ПЛОВДИВ	
Вх. №: 7079	Дело №: 70
Получено на: 08.11.2020	

върху дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен "доктор" по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8 Икономика, научната специалност Организация и управление на производството

Автор на дисертационния труд: МАРИЯ САША ДУКОСКА

Задочен докторант към катедра „Мениджмънт и маркетинг“ при Аграрен университет, гр. Пловдив

Тема на дисертационния труд:

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ЛОЗАРСТВОТО В СЕВЕРНА
МАКЕДОНИЯ

Рецензент: Проф. д-р Нели Андреева Бенчева,

Аграрен университет, гр. Пловдив; 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.7 Администрация и управление, научната специалност Организация и управление на производството, определена за член на научното жури със заповед № РД--16-794/ 07.10.2020год. от Ректора на АУ.

1. Кратко представяне на кандидата.

Мария Дуковска е родена на 30 декември 1993г. в гр. Скопие, Република Северна Македония. През 20015г получава бакалавърска степен в правния факултет „Юстиниан Първи“, на Университета Св. Кирил и Методий в гр. Скопие. Магистърска степен, специалност Бизнес право получава през 2017г в същия университет. През 2019 г. започва обучение по докторската програма „Организация и управление на производството“, към катедра „Мениджмънт и маркетинг“ на АУ-Пловдив.

През периода 01/02/2016 - 01/12/2016 е работила в Икономическата камара на Северна Македония. Към момента заема длъжността асистент в главното управление на Diotec Semiconductor AG, в град Heitersheim, Германия. Владее английски, немски и руски език. Притежава добри дигитални умения и работа в социалните мрежи. Има общо девет публикации.

2. Актуалност на проблема.

Дисертационният труд разглежда актуална и значима тема, свързана с възможностите за устойчиво развитие на лозарството в Република Северна Македония. Имайки предвид, че лозарството е един от секторите на земеделието, за който проблемите на устойчивостта и устойчивото развитие имат специфично значение, нуждата от изследвания на най-важните компоненти на устойчивото развитие придобива нарастващо значение.

В този контекст, избраната тема третира важни и актуални аспекти на развитието на сектора през последното десетилетие в духа на хармонизиране с изискванията на Общата селскостопанска политика на ЕС и промените, свързани с реструктуриране на производството на винено грозде, увеличаване на площите с лозя, главно при едрите производители и прилагането на европейското законодателство в сектор лозарство.

Анализът и оценката на състоянието и измерването на действието на факторите, които обуславят прилагането на подхода на устойчиво развитие на лозарството, гарантира постигането на устойчиви конкурентни позиции на сектора в бъдеще.

Считам, че докторантката умело, със солидни обективни аргументи е обосновала актуалността на избраната тема.

3. Цел, задачи, хипотези и методи на изследване.

Дисертационният труд е разработен в обем от 139 стандартни страници. По отношение на структурата и съдържанието на дисертационния труд следва да посочим, че е постигнато добро и логично представяне на материала. Трудът е структуриран по следния начин: увод, три глави, заключение, списък на използваната литература. Използвани са 106 литературни заглавия. Резултатите от емпиричните изследвания са илюстрирани на 47 фигури. Предметът и обектът на изследването са ясно и точно формулирани.

Целите, задачите и методите на изследването са изложени логично и последователно. За постигането на основната цел, свързана с оценка на факторите на устойчиво развитие на лозарството в Република Северна Македония са решени научноизследователски задачи, които включват главно:

Изясняване на същността и съдържанието на подхода на устойчиво развитие на лозарството като подход на управление; Разработване на методологични подходи и методика за изследване на факторите, определящи устойчивото развитие на лозарството; Анализ и оценка на основните фактори, определящи устойчивото развитие на лозарството; Определяне на възможностите за устойчиво развитие на лозарството.

Предметът на изследването е устойчивото развитие на лозарството, на Република Северна Македония. Обектът на изследването са лозарските стопанства в Република Северна Македония. Изследваните лозарски стопанства са тези, в които поне 50% от паричните приходи от дейността се генерират в резултат на производството на грозде и/или гроздови продукти.

Реализирането на целите и задачите на изследването се постига чрез анализ и синтез на собствени емпирични изследвания и официални статистически данни. Разработената методика включва инструменти и анализ на релевантни методологии и инструменти, чрез които да се извърши оценка на устойчивостта. Идеята е да се намери и изработи отработена и верифицирана методология за оценка на устойчивостта в земеделието, която да бъде апробирана и приложена за извършване на подобна оценка и в лозарския сектор.

Използваните методи за анализ като: системен и графичен; индексен метод; метода на експертната оценка; метода на фокус групите и метода на множествените сравнения, позволяват да се направи пълна и точна характеристика на получените резултати и представляват основа за защита на тезата на дисертационния труд, че екологосъобразното земеделие, опазване и развитие на околната среда и подобряването на качеството на живот на човека придобива все по-голяма важност понятието устойчиво земеделие.

4. Онагледеност и представяне на получените резултати.

Структурата на дисертационния труд е построена съобразно поставените цели и задачи на проучването.

В представеният дисертационен труд са направени важни теоретични обобщения, решения и изводи за прилагането на европейското законодателство

за производство и контрол на винификацията. В дисертационния труд, измерването и оценката на устойчивостта в лозарския сектор се да проследят като процеси отнасящи се до устойчивостта за тригодишен период и се даде оценка на протичащите промени. прави опит за оценка на протичащите промени.

Оттук идва и важноста на използваната методология и инструментариум за оценка. Предложена е система от индикатори, позволяваща да се достигне до качествена и количествена характеристика на процесите. Тази част на дисертационния труд е особено ценна, тъй като представлява сполучлив пример за приложение на съвременни изследователски методи, което е условие за формулиране на комплексни изводи за устойчивостта на дадена система в случая лозарския сектор. Разработената и внедрена за целта на изследването методология и подход позволяват да се разглежда устойчивостта на производствените стопанства и субекти в един динамичен аспект, като индикаторите са пресъздадени от така наречените „прокси“ подиндикатори, които притежават количествена или качествена характеристика, която дава възможност да се даде количествен израз на устойчивостта. Това представлява и едно от големите предимства на изследването изразена чрез разработената десетобална система за оценка на устойчивостта.

Анализът на устойчивостта е направен не само чрез прилагането на интегрирана методология отчитаща влиянието на производствената и управленска дейност на стопанствата върху околната среда, социалните отношения, икономическите показатели и институционалната конюнктура, но чрез него се и разкриват регионалните различия, особеностите съществуващи между отделните стопанства, разграничени по юридически статут и размер.

В дисертацията се съдържат конкретни резултати и емпирични доказателства, които обективно отразяват реалните постижения на проведеното научно изследване. В нагледен и достъпен вид са представени предизвикателствата пред сектора и възможностите за негово стабилно развитие. Това дава възможност да се направят както изводи, така и конкретни препоръки и предложения за добри практики, които да доведат до постигане на по-висока устойчивост. Това е и гаранция, че сегашното развитие на отрасъла няма да застраши и оцети неговото бъдеще.

Приносите до голяма степен обогатяват научните знания за изследване и оценка на устойчивото развитие на лозарския сектор и перспективите за неговото развитие в Северна Македония.

Постигнатите резултати показват, че докторантката притежава задълбочена теоретична подготовка, знания и способност за самостоятелно научно изследване.

5. Обсъждане на резултатите и използвана литература.

В първи глава е направен систематизиран анализ на основните теоретични възгледи на понятията, свързани с устойчивото развитие. Подробно на базата на критичен анализ е представена концепцията за устойчивото развитие базирана на устойчивостта в земеделието

Разработена е подробна методика и е представена цялостната организация на изследването. Методологията за изследване на устойчивостта в сектора, се базира на холистично-интегриран подход (разглежда се съвкупност от икономически, екологични, социални и институционални фактори). Изборът на индикатори се извършва чрез Мулти-критериен анализ с различни тематични критерии – аналитична солидност, измерваемост, прозрачност, политическа релевантност, преносимост и значимост към въпросите на устойчивостта. Изготвен е потенциален списък от индикатори, които са оценени от експерти от различни научни направления – икономисти, социолози, еколози и агрономи. Въз основа на техните оценки е формирана крайната съвкупност от индикатори, които са включени във въпросника за полево проучване. Самият въпросник е тестван в 5 лозарски стопанства с цел подобряване на възприемането на въпросите от респондентите, а също и включване на нови, актуални за производителите въпроси.

Методологията е обособена в различни стъпки, обхващащи литературен преглед, мулти-критерийна оценка, избор на индикатори, интеграция на индикатори, полево проучване, анализ на данни и оценка на устойчивостта. Съставен е списък от индикатори, отчитащи четирите стълба на устойчивостта. Специално място сред тях заемат:

- Индикатори използвани от национални и международни институции
- Специфични характеристики
- Индикатори създадени от докторанта и неговия научен ръководител

При Мулти-критерийната експертна оценка (МКЕ), утвърждаването на потенциалните индикатори се направи по метода на експертните оценки. Оценяването на потенциалните индикатори от експертите се осъществява по осем рубрики включени в критерии на експертна селекция (КЕС).

Оценката на устойчивостта се прави по отделни стълбове, както следва: стълб „Екологосъобразност“ – **7 индикатора**; „Икономическа ефективност“ стълб – **7 индикатора**; „Социална отговорност“ стълб – **7 индикатора**; „Институционална ефективност“ стълб – **4 индикатора**. Всеки един от тези стълбове получава оценка, като при **Цялостната оценка на устойчивостта** тежестта на всички стълбове е еднаква без да се дава приоритет или по-голямо значение на който и да е от стълбовете. Всеки индикатор включва и подиндикатори, наречени прокси. Тези прокси индикатори дават конкретното стойностно изражение на наблюдаваното състояние и явление в стопанствата и предприятията и посредством рангова скала, тези стойности да бъдат конвертирани в оценка на устойчивостта.

По този начин структурата на организация на изследването придобива двустранно оформление, съставено от **25 индикатори** обхващащи холистичната същност на устойчивостта със съответния брой прокси индикатори срещу които стои рангова скала **от 0 до 10**.

Втора глава е посветена на анализ на устойчивостта в лозарството. Изследването включва оценка на устойчивостта на стопанствата в рамките на стълб „Екологосъобразност“, „Социална отговорност“, „Икономическа ефективност“, „Институционална ефективност“ по отношение на техния юридически статут и регионален аспект. Въз основа на анализа са направени изводи за всеки от посочените стълбове, като са разкрити факторите и проблемите на продуктивността, екологосъобразността, икономическата жизнеспособност и социалната отговорност. Установява се, че разглеждани в единство, те са в основата на концепцията за устойчивостта в лозаро-винарския сектор.

В трета глава са анализирани резултатите от цялостната оценка на устойчивостта на изследваните стопанства според техния размер за да се покаже как отделните единици се представят по отношение на устойчивостта в нейната холистична цялост и какви различия съществуват между отделните групи.

Подробно се обясняват получените резултати за различните оценки по отделните групи.

Направена е и цялостна оценка на устойчивостта на изследваните стопанства по юридически статут, подобно на оценката на устойчивостта по размер показва различията, които се наблюдават между отделни форми на стопанисване и организация на производствените единици.

В дисертацията се съдържат конкретни резултати и емпирични доказателства, които обективно доказват необходимостта от цялостна оценка на устойчивостта на лозарските стопанства, при които проблемите са от разнороден характер.

6. Приноси на дисертационния труд.

В представения дисертационен труд могат да се посочат следните по-важни:

Научни приноси

1. Изяснена е същността на устойчивото развитие и устойчивостта на земеделието както и в частност на лозарството.
2. Разработена е концептуална рамка за оценка на основните фактори, определящи устойчивото развитие на лозарството в Северна Македония.
3. Анализирана и оценена е устойчивостта на лозарския сектор по отделни нейни компоненти (стълбове).
4. Установени са нуждите на лозарските стопанства относно тяхното устойчиво развитие в бъдеще.
5. Определени са възможностите за устойчиво развитие на сектора в бъдеще.

Научно-приложни приноси

От научните приноси с практическо приложение ще посочим следните:

1. Установени са добри практики на устойчиво развитие на лозарските стопанства.
2. Получените резултати могат да се използват на различни управленски нива-потребители, предприятие, сектор, правителство за разработване на стратегически документи за устойчиво развитие на лозарския сектор.

7. Критични бележки и въпроси.